

encoded in the DNA of every living entity and is contained in any subatomic particle. All physical entities, including human beings, according to Wiener, are patterns of such information that exist for a while, but gradually flows, decomposes and dissipates. Entropy is a measure of this erosion and dispersion. Wiener did not question whether the information from which the universe consists is digital or analog [1, p. 439].

However, for Florida, the information from which the world is built is unphysical and therefore does not obey physical laws, including the second law of thermodynamics. This Platonic information is the "indefinite points of the lack of uniformity", which constructs data structures not only of such familiar things as tables and chairs, people and computers, but also intangible Platonic entities, like possible creatures, intellectual property, as well as unwritten stories of disappeared civilizations (1, p.440).

REFERENCES

1. Bynum T.W. Philosophy in the information age // *Metaphilosophy* / Ed. by A. T. Marsoobian. – OxfordUK, 2010. – Vol. 41, N. 3 (April). – P. 420–442.
2. Floridi L. Understanding Information Ethics: Replies to Comments // *APA Newsletter on Philosophy and Computers*. – Newark, 2009 – Vol. 8, N. 2 (Spring). – Mode of access: http://www.apaonline.org/publications/newsletters/v08n2_Computers_05.aspx (Дата последней загрузки: 08.01.2011).

УДК 141.1(093):78

Карпенко О.

кандидат філософських наук, старший викладач кафедри музики і хореографії
Донбаського державного педагогічного університету

Хмарна О.

студентка факультету початкової, технологічної та професійної освіти
Донбаського державного педагогічного університету

КОНЦЕПТ ЧАСУ ЯК ТОЧКА ПЕРЕТИНУ ФІЛОСОФСЬКОГО ТА МУЗИЧНОГО МИСЛЕННЯ (Е. ГУССЕРЛЬ – А. ВЕБЕРН, А. БЕРґСОН – О. МЕССІАН, Т. АДОРНО – А. ШЕНБЕРГ)

У статті досліджується своєрідний діалог філософських і музикологічних концепцій часу, що виникли на тлі нового тлумачення часу у фізиці та авангардної темпоральності ХХ століття. Простежується спільна методологічна основа між феноменологією Е. Гуссерля та прийомами роботи

зі звуком композиторів-авангардистів: німецький філософ досліджує сферу чистої свідомості, а композитори-авангардисти сферу чистого звуку, вільну від усіх повсякденних та культурних нашарувань. Виявлено аналогію між феноменологічною редукацією Е. Гуссерля і музичним мисленням А. Веберна, вчення А. Бергсона про тривання втілюється у композиторські знахідки О. Мессіана, концепт часу пронизує творчість А. Шенберга, що знаходить відлуння в філософуванні Т. Адорно. Базуючись на якісній, або квалітативній, часовій концепції, що фокусує увагу на часовій процесуальності, стихійності, миті, котра переживається безпосередньо і позначається бергсонівським терміном *duree*, вектори філософського і музичного мислення перехрещуються у точці, яка вміщує все й Ніщо, в якій згущується минуле, теперішнє і майбутнє. Екзистенційне розуміння часу здійснило радикальний вплив на цілу плеяду європейських філософів від Б. Паскаля до М. Гайдеггера, що значно розширило інтерпретаційні варіації темпоральності та закріпило розуміння часу як становлення.

Ключові слова: час, музичний час, музичне мислення, темпоральність, час-свідомість, час-тривання.

Карпенко Е.

кандидат філософських наук, старший преподаватель кафедри музики и хореографии Донбасского государственного педагогического университета

Хмарная О.

студентка факультета начального, технологического и профессионального образования Донбасского государственного педагогического университета

КОНЦЕПТ ВРЕМЕНИ КАК ТОЧКА ПЕРЕСЕЧЕНИЯ ФИЛОСОФСКОГО И МУЗЫКАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ (Э. ГУССЕРЛЬ – А. ВЕБЕРН, А. БЕРГСОН – О. МЕССИАН, Т. АДОРНО – А. ШЕНБЕРГ)

В статье исследуется своеобразный диалог философских и музыковедческих концепций времени, возникших на фоне нового толкования времени в физике и авангардной темпоральности XX века. Прослеживается общая методологическая основа между феноменологией Э. Гуссерля и приемами работы со звуком композиторов-авангардистов: немецкий философ исследует сферу чистого сознания, а композиторы-авангардисты сферу чистого звука, свободную от всех повседневных и культурных наслоений. Выведено аналогю между феноменологической редукацией Э. Гуссерля и музыкальным мышлением А. Веберна, учение А. Бергсона о длени воплощается в композиторских находках О. Мессіана, концепт времени пронизывает творчество А. Шенберга и находит отклик в философовании Т. Адорно. Основываясь на качественной, или квалітативной, временной концепции, фокусируя внимание на временной процесуальности, стихійности, мгновении,

которое переживается непосредственно и называется бергсоновским термином *duree*, векторы философского и музыкального мышления перекрещиваются в точке, вмещающей все и Ничто, в которой сгущается прошлое, настоящее и будущее. Экзистенциальное понимание времени оказало радикальное влияние на целую плеяду европейских философов от Б. Паскаля до М. Хайдеггера, что значительно расширило интерпретационные вариации темпоральности и закрепило понимание времени как становления.

Ключевые слова: время, музыкальное время, музыкальное мышление, темпоральность, время-сознание, время-дление.

Karpenko O.

PhD in Philosophy, Senior Lecturer of Music and Choreography Department of Donbas state pedagogical university

Hmarna O.

student of the Primary, Technology and Professional Education Department of Donbas state pedagogical university

THE CONCEPT OF TIME AS INTERSECTION OF PHILOSOPHICAL AND MUSICAL THINKING (E. HUSSERL – A. WEBERN, H. BERGSON – O. MESSIAEN, T. ADORNO – A. SCHOENBERG)

*The article explores a peculiar dialogue between philosophical and musicological concepts of time that arose against the background of a new interpretation of time in physics and the avant-garde temporality of the twentieth century. The analysis traced common methodological basis of the phenomenology of Husserl and techniques of working with sound of avant-garde composers: where the German philosopher explored the realm of pure consciousness, the composers reached out for the realm of pure sound, free from all every day and cultural layers. An analogy between the phenomenological reduction of Husserl and musical thinking A. Webern, the studies of Henri Bergson on continuity embodied in Olivier Messiaen's findings, the concept of time permeates the works of Schoenberg and resonates with Adorno philosophizing. Based on a qualitative, time concept, focusing on the time with its processual, spontaneous, instantaneous nature, which is experienced directly, Bergson referred to as *duree*. Vectors of philosophical and musical thinking intersect at a point that holds everything and nothing, which thickens the past, present and future. Existential understanding of time has had a dramatic impact on the whole galaxy of European philosophers from B. Pascal to M. Heidegger, which greatly expanded the interpretive variations of temporality and cemented the notion of time as the formation. The influence of various philosophical intuitions on the musical-temporal space requires awareness of the temporal specificity of musical art and requires the renewal of essential language that reflects the topological time-spatial nature of music. The concept of musical time as*

a complex and multilevel phenomenon appears in contemporary musicology in phenomenological and existential understanding. The category of time in philosophy is comprehended with the help of the temporal phenomenon of music.

Key words: *time, musical time, musical thinking, temporality, time-consciousness, time-duree.*

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Категорія часу виступає ключовою проблемою як філософської рефлексії, так і музичного дискурсу. Філософські ідеї часу відіграють важливу роль у становленні музичних концепцій ХХ століття, наразі концептуалізація образу часу в музиці стає предметом філософського осмислення. Видається цілковито зумовленим прагнення до контрапункту «філософського» та «музичного» часу, адже поняття часу є одним із фундаментальних питань філософії і водночас воно іманентно властиве музиці, яка являє собою темпоральний феномен.

Аналіз наукових досліджень з теми. Музичний час привертає увагу таких мислителів як Е. Гуссерль, А. Бергсон, М. Гайдеггер, М. Мерло-Понті, О. Лосев, Т. Адорно, Ж. Дельоз, власні філософсько-музичні концепції створюють такі композитори як О. Скрибін, І. Стравінський, А. Веберн, А. Шенберг, Д. Лігеті, О. Мессіан, П. Булез, К. Штокгаузен, Д. Кейдж, А. Шнітке, В. Сильвестров, В. Мартинов та інші.

Безпосередньо музичному часові та ритму присвячені такі дослідження музикознавців: М. Аркадьєв «Часові структури Новоевропейської музики» [2], Т. Цареградська «Час та ритм у музиці другої половини ХХ століття: О. Мессіан, П. Булез, К. Штокгаузен, Я. Ксенакіс» [11], С. Савенко «Музичні ідеї та музична дійсність К. Штокгаузена» [10], В. Ценова «Час ритму або ритм часу: про Новітню музику ХХ століття» [12]. Розвідки українських науковців з теми наступні: О. Рябініна «Музичний простір і його категоріальне осмислення», І. Крицька «Особливості творчого мислення К. Штокгаузена: серіальність, музичний час, метод медіації», С. Гоменюк «Музичний хронотоп: предмет і явище. Типологія форм часопросторової організації в авангардній музиці», О. Карпенко «Музичний час у філософсько-естетичній рефлексії Карлґайнца Штокгаузена» [8].

Виокремлення аспектів проблеми, які недостатньо вивчені. Акцентуація на філософському розумінні концепту часу в музичних творах композиторів ХХ століття, виявлення безпосереднього впливу філософських вчень на музикологічні концепції (Е. Гуссерль – А. Веберн, А. Бергсон – О. Мессіан, Т. Адорно – А. Шенберг).

Мета й завдання статті полягають у проведенні паралелей між філософським розумінням категорії часу (Е. Гуссерль, А. Бергсон, Т. Адорно і концептуальними музичними побудовами композиторів (А. Веберн, О. Мессіан, А. Шенберг).

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи концепт часу ми спрямовуємо наш мисленнєвий поступ до чисельних модифікацій часо-просторових вимірів ХХ століття, актуалізуючи поняття музичного часу як такого у філософському та музичному контексті феноменологічних стратегій авангардної темпоральності.

Основні модальності часу, які розглядає філософія, знайшли відбиток і в сучасних музикологічних концепціях часу. Наразі наголосимо на тому, що специфіка музичного буття поєднує у собі розуміння часу у якості об'єктивної, незалежної сутності, безперервного, нескінченного, «абсолютного часу», яким він виступає в концепції І. Ньютона, і розуміння часу з позиції реляційного підходу, який передбачає наявність різноманітних незвідних один до одного рівнів просторово-часових відносин.

ХХ століття пропонує принципово новий погляд на категорію часу, який пронизує й виміри сучасного мистецтва. Становлення концептів та інтуїцій часу й загалом просторово-часового континууму ХХ століття (тривалість, просторово-часова відносність, внутрішня темпоральність) відбувалося у науці, філософії та мистецтві паралельно, навіть іноді мистецтво інтуїтивно генерувало ідеї та образи значно раніше, аніж вони рефлексивно-дискурсивно осмислювались у філософії та науці.

На початку ХХ століття «пошуки часу» охоплюють різні сфери буття людини: у фізиці – відкриття теорії відносності А. Ейнштейном, в літературі – роман М. Пруста «В пошуках втраченого часу», у живописі – полотно К. Малевича «Чорний квадрат», у музиці – маніфест Луїджі Русоло «Мистецтво шумів», у філософії – видання першої книги «Ідей до чистої феноменології та феноменологічної філософії» Е. Гуссерля. Очевидно, що перебіг думок творчої та інтелектуальної еліти рухається в одному напрямку: відкинути усе зайве, «відключити» повсякденні смисли й налаштуватися на споглядання чистих сутностей. Пильний погляд виявляє невідповідність цих пристайностей, адже вони є проявом духу епохи та відображають важливі тенденції розвитку культури.

Питання часу постає в дослідженнях таких філософів ХХ століття як Е. Гуссерль («час-свідомість»), А. Бергсон («чисте тривання»), М. Гайдеггер («час-присутність»), О. Лосєв («час-становлення»), Т. Адорно («концепт часу у музиці А. Шенберга та І. Стравінського»), Ж. Дельоз («пульсуючий та непульсуючий час»), Ж. Дерріда («час-дар-присутність») та інших.

Простежимо наявність певних філософсько-музичних паралелей. Феноменологічне вчення Е. Гуссерля знаходить безпосереднє втілення у композиторських новаціях представника Нововіденської школи А. Веберна. Творчість А. Веберна – це своєрідна трансцендентальна музична феноменологія, в побудові якої можна углядіти деякі принципові аналогії з творчістю Е. Гуссерля. Тема часу є однією із центральних тем філософії Е. Гуссерля, він неодноразово звертається до музичних реалій: сприйняття звуку, тону і мелодії для опису часових структур свідомості. В свою чергу

А. Веберн не розмірковує про час, він «філософує музикою», його часова концепція просвічує крізь музичну структуру його творів. Фундаментальне для А. Веберна мікрочасове глибинне співвідношення «пауза-тон», в якому пауза являє собою «просвіт» незвукової музичної матерії, а тон – це і та звукова матерія, що не є «носією», і одночасно та, яка певним чином взаємодіє з незвуковим – є еквівалентним у певному сенсі основному аналітичному розрізненню Е. Гуссерля «ноезис-ноема» і аналогічним його мікрочасовим аналізом тону [6]. Якщо Е. Гуссерль спрямовує філософську свідомість до окреслення первинних часових структур свідомості, то А. Веберн спрямовує музичну свідомість до споглядання і творчості первинних структур музичного часу і звуку [3].

Розглянемо філософію часу А. Бергсона, котра знаходить відлуння у формуванні моделі часу-тривання, часу-інтуїції та серійності в музичних практиках авангарду та здійснює суттєвий вплив на часо-просторовий аспект модерністського та постмодерністського дискурсу. Бергсонівське вчення про тривання (*durée*) бере свої витoki з теорії відносності А. Ейнштейна [4]. Мислитель вважає, що єдиний абсолютний час фрагментується на індивідуальні, тому час неможливо пережити безпосередньо, він пізнається лише індивідуально за допомогою суб'єктивних інтуїцій, базуючись на попередньому власному досвіді. Під триванням А. Бергсон розуміє безперервний процес, у формі якого й існує людська свідомість. Надаючи триванням універсального значення, філософ пов'язує його з еволюційною сутністю світового становлення, яке втілюється у творчий процес, рушійною силою якого є «життєвий порив» [5].

Силове поле філософських інтуїцій А. Бергсона притягнуло до себе представників різних сфер інтелектуальної та творчої діяльності. Натомість у літературі спостерігається так званий потік свідомості – максимальне наближення письма до чистого тривання свідомості, виявлене у нескінченному перетіканні різних емоційних станів, про що свідчить прустове чи джойсове письмо. У живописі – автоматичне письмо сюрреалістів, у музиці – власні композиторські часові концепції.

Відомий французький композитор О. Мессіан у своїх музичних пошуках спирається на «час-тривання» А. Бергсона. Музичний стан тривання він називає мистецтвом вітражу, принципом обертового «кристалу», в якому сполучення «фаз-станів», які перетікають одна в одну виступає заміщенням відсутності процесуального розвитку [9]. Музичне мислення О. Мессіана втілюється у жанрі медитацій: симфонічні медитації «Забуті приношення», сім коротких видінь «Тіла нетлінні» та інші.

Мессіанівська картина світу являє собою як «множинність» фізичних часів, так і «множинність» часів біологічних: час дитини, дорослого і старого – кожному з яких відповідає свій ритм. У О. Мессіана існує час зірок – повільний час, що триває мільйони років, час гір, які живуть цілі геологічні епохи, час людський – фізіологічний, психологічний, час атомів – найкоротший з усіх.

Тож сутність світу, за О. Мессіаном, полягає у поліритмії, у своєрідному накладенні часів, в яких живе всесвіт і людство. Міркування композитора співзвучні з концепцією часових відносин – темпоральності та темпоральних рівнів Т. Фрейзера. Поліритмія О. Мессіана – це накладені один на інший декілька ритмів, які для кращого вирізнення мають різне тембральне забарвлення. Композитор створює нову музичну форму – ритмічний канон і зазначає, що поліритмію варто узгоджувати з політональністю та полімодальністю [9].

Концепт часу в музичних творах майстрів Нововіденської школи (А. Шенберга, А. Берга, А. Веберна) та неокласиків в особі І. Стравінського розглядає Т. Адорно в своїй праці «Філософія нової музики». Пошуки нових форм музичного висловлювання призводять до створення А. Шенбергом дванадцятитонові композиції, внаслідок якої відбувається концептуальна інтенсифікація темпоральності твору – згущення часу, узагальнення змісту, наближення до абстракції. Порівнюючи два різні методи музичного мислення, Т. Адорно зазначає, що музика нововіденців сягає граничної вертикальності, стиснення часу, тобто його економії, на відміну від музики І. Стравінського, у якого час метаморфує у простір і зовсім зникає. Т. Адорно порівнює музичну техніку І. Стравінського з кіномонтажем С. Ейзенштейна, сенс якого полягає у синтезі часткових елементів сюжету, що зостаються виокремленими один від одного, але розташовуються в одному ряді у певній послідовності. Т. Адорно наголошує, що А. Шенберг першим віднайшов принципи універсальної єдності й економії в новому, суб'єктивному матеріалі. Відкриваючи у поліфонії сутність самої емансипованої гармонії, композитор стверджує власну поліфонію ізольованого акорду, дисонування якого свідчить про розмаїття тонів, що він вміщує у собі.

Трансформація музичної динаміки у статику музичної структури виводить на передній план тотальне варіювання, що ігнорує динаміку й виступає усім і нічим, тому музичні феномени являються не у процесі розвитку, а ще у підготовчій роботі композитора. Музика захоплює час [1, с. 120-121].

Висновки. Вплив різних філософських інтуїцій на музично-часовий простір епохи потребує усвідомлення темпоральної специфіки музичного мистецтва й вимагає оновлення сутнісної мови, яка б відображала топологічний часо-просторовий характер музики. Поняття музичного часу як складне та багаторівневе явище виступає в сучасному музикознавстві у феноменологічному та екзистенційному та розумінні. Категорія часу у філософії досягається за допомогою темпорального феномена музики.

Список використаних джерел.

1. Адорно Т. Философия новой музыки / Теодор Адорно; [пер. с нем. Б. Скуратов]. – М.: Логос, 2001. – 352 с.

2. Аркадьев М. Временные структуры новоевропейской музыки. Опыт феноменологического исследования / Михаил Аркадьев. – М.: Библос, 1992. – 168 с.
3. Аркадьев М. Хроноартикуляционные структуры новоевропейской музыки и фундаментальные проблемы ритма [Электронный ресурс] / М. Аркадьев // Официальный сайт. – Режим доступа: <http://arkadev.com/array/music/musicologist>
4. Бергсон А. Длительность и одновременность / Анри Бергсон [2 изд.]. – М.: «Добросвет», «Издательство «КДУ», 2013. – 160 с.
5. Бергсон А. Творча еволюція / Анрі Бергсон; [пер. із фр. Р. Осадчук]. – К.: Вид-во Жупанського, 2010. – 318 с. – (Серія: Лауреати Нобелівської премії з літератури).
6. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии / Эдмунд Гуссерль. – М.: Академический Проект, 2009. – 489 с.
7. Гуссерль Э. Собрание сочинений / Эдмунд Гуссерль; [пер. с нем. В. И. Молчанов]. – М.: Издательство «Гнозис», 1994. – Т. 1: Феноменология внутреннего сознания времени. – 162 с.
8. Карпенко О. Музичний час у філософсько-естетичній рефлексії Карл-Гайнца Штокгаузена / О. Карпенко // Вісник Донбаського державного педагогічного університету: Соціально-філософські проблеми розвитку людини і суспільства. – 2015. – Вип. 3. – С. 157–166.
9. Мессиа́н О. Техника моего музыкального языка / Оливье Мессиа́н; [пер. с фр. М. Чебуркина]. – М.: Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 1994. – 126 с.
10. Савенко С. И. Музыкальные идеи и музыкальная действительность К. Штокхаузена / С. И. Савенко // Теория практика современной буржуазной культуры: проблемы критики: сб. тр. / ГМПИ им. Гнесиных. М., 1987. – Вып. 94. – С. 82–112.
11. Цареградская Т. В. К. Штокхаузен и «морфология музыкального времени» [Электронный ресурс] / Т. В. Цареградская. – Режим доступа: <http://2010.gnesinstudy.ru/index.html%3Fp=1073.html>
12. Ценова В. Время ритма, или ритм времени: о новейшей музыке XX века. [Электронный ресурс] / В. Ценова. – Режим доступа: <http://www.21israel-music.com/Rhythm.htm>

REFERENCES

1. Adorno T. Filosofiya novoy muzyki / Teodor Adorno; [per. s nem. B. Skuratov]. – М.: Logos, 2001. – 352 s.
2. Arkad'yev M. Vremennyye struktury novoyevropeyskoy muzyki. Opyt fenomenologicheskogo issledovaniya / Mikhail Arkad'yev. – М.: Biblos, 1992. – 168 s.
3. Arkad'yev M. Khronoartikulyatsionnyye struktury novoyevropeyskoy muzyki i fundamental'nyye problemy ritma [Yelektronniy resurs] / M. Arkad'yev

- // Ofitsial'nyy sayt. – Rezhim dostupu: <http://arkadev.com/array/music/musicologist>
4. Bergson A. Dlitel'nost' i odnovremennost' / Anri Bergson [2 izd.]. – M.: «Dobrosvet», «Izdatel'stvo «KDU», 2013. – 160 s.
 5. Bergson A. Tvorcha evolyutsiya / Anri Bergson; [per. iz fr. R. Osadchuk]. – K.: Vyd-vo Zhupanskoho, 2010. – 318 s. – (Seriya: Laureaty Nobelivskoyi premiyi z literatury).
 6. Gusserl' E. Idei k chistoy fenomenologii i fenomenologicheskoy filosofii / Edmund Gusserl'. – M.: Akademicheskii Proyekt, 2009. – 489 s.
 7. Gusserl' E. Sobraniye sochineniy / Edmund Gusserl'; [per. s nem. V. I. Molchanov]. – M.: Izdatel'stvo «Gnozis», 1994. – T. 1: Fenomenologiya vnutrennego soznaniya vremeni. – 162 s.
 8. Karpenko O. Muzychnyy chas u filosofsko-estetychniy refleksiyyi Karlhayntsa Shtok-hauzena / O. Karpenko // Visnyk Donbaskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu: Sotsialno-filosofski problemy rozvytku lyudyny i suspilstva. – 2015. – Vyp. 3. – S. 157–166.
 9. Messian O. Tekhnika moyego muzykal'nogo yazyka / Oliv'ye Messian; [per. s fr. M. Cheburkina]. – M.: Greko-latynskiy kabinet YU. A. Shichalina, 1994. – 126 s.
 10. Savenko S. I. Muzykal'nyye idei i muzykal'naya deystvitel'nost' K. Shtokkhauzena / S. I. Savenko // Teoriya praktika sovremennoy burzhuaznoy kul'tury: problemy kritiki: sb. tr. / GMPI im. Gnesinykh. M., 1987. – Vyp. 94. – S. 82–112.
 11. Tsaregradskaya T. V. K. Shtokkhauzen i «morfologiya muzykal'nogo vremeni» [Yelektronniy resurs] / T. V. Tsaregradskaya. Rezhim dostupu: <http://2010.gnesinstudy.ru/index.html%3Fp=1073.html>
 12. Tsenova V. Vremya ritma, ili ritm vremeni: o noveyshey muzyke KHKH veka. [Yelektronniy resurs] / V. Tsenova. – Rezhim dostupu: <http://www.21israel-music.com/Rhythm.htm>